

TÜRKLERİN UZAKDOĞU SİYASİ VE KÜLTÜR TARİHİNE ETKİLERİ **(T'ang ve Yuan Hanedanlığı Dönemi Örneği)**

The Impacts of Turks on the Cultural and Political History of Far East **(The Case of T'ang and Yuan Dynasty)**

Alimcan İNAYET*

Özet

Çin'in T'ang (618-907) ve Yuan Hanedanlığı dönemi (1271-1368) Çin tarihinin en parlak dönemlerinden biridir. Bu dönemde Çin, gerek siyasi, gerek askeri, gerekse kültürel bakımdan dünyanın süper gücü idi. Bu süper gücün oluşumunda, Türklerin rolü asla küçümsenemeyecek kadar büyük olmuştur. Çin tarih kitapları ve tarih araştırmaları bunu net bir şekilde göstermektedir. Bu yazıda, Türklerin Tang/T'ang ve Yuan hanedanlığı döneminde Uzakdoğu üzerindeki siyasi ve kültürel etkileri ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: Çin, Türk, Tang, Yuan, Kore.

Abstract

The era of T'ang Dynasty (618-907) and Yuan Dynasty (1271-1368) is considered as one of the most sparkling era of Chinese history. During that era, China was world's superpower in cultural, military and political aspects. The role of Turks was so big that could not be denied in that sparkling era of China. Chinese history books and researches on history prove that reality purely. In that paper, the impact of Turks on political and cultural history of Far East during the dynasty of T'ang and Yuan will be analyzed.

Key words: China, Turk, Tang, Yuan, Korea.

Çin'in T'ang Hanedanlığı dönemi (618-907) Çin tarihinin en parlak dönemlerinden biridir. Bu dönemde Çin, gerek siyasi, gerek askeri, gerekse kültürel bakımdan dünyanın süper gücü idi. Bu süper gücün oluşumunda, Türklerin rolü asla küçümsenemeyecek kadar büyük olmuştur. Çin tarih kitapları ve tarih araştırmaları bunu net bir şekilde göstermektedir. Bu yazıda, Türklerin Tang/T'ang ve Yuan hanedanlığı döneminde Uzakdoğu üzerindeki siyasi ve kültürel etkileri ele alınacaktır.

A. Türklerin Tang/T'ang Hanedanlığı Döneminde Çinliler Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri

Tang/T'ang Hanedanlığı, Göktürklerin büyük desteği ile kurulan bir devlet idi. Sui Hanedanlığı'nın son dönemlerinde, hanedanlığa bağlı çeşitli bölgelerde ayaklanmalar meydana geldiği zaman, Tai Yuan vilayetinin valisi Li Yuan, kendi adamlarından Liu Wen-jing'i Doğu Türk devletinin kağanı İşbara'ya gönderip, Sui Hanedanlığı'na karşı birlikte saldırmayı teklif etmişti.¹ Li Yuan, Sui Hanedan ailesinden olup, onun asıl niyeti Sui Hanedanlığı'nı yıkmak değil, kendi istediği adamı tahta geçirmektir. Ancak İşbara Kağan, Li Yuan'ın kendisinin tahta geçmesi şartıyla yardım edeceğini bildirdi.² Anlaşma gereği, Sui Hanedanlığı'ndan alınan topraklar Li Yuan'a ait olacak; ancak para, kıymetli eşya ve

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi.

¹ Enver Baytur ve Heyrinisa Sıdk, **Şincangdiki Milletlerin Tarihi** (Doğu Türkistandaki Milletlerin tarihi), Milletler Neşriyatı, Pekin 1999, s. 326-327.

² Wang Xia-fu, **Tang Hanedanlığı'nın Türklere Karşı Savaşı** (Tang-chao Dui Tu-jue De Zhan-zheng), Hua-xia Neşriyatı, Guangdong Halk Neşriyatı, 1997, s. 40.

kızlar İşbara Kağan'a verilecekti. Li Yuan “ Kağana baş koyup saygı gösterme ve bağlılık kuralını bozmama” konusunda İşbara Kağan'a söz verdi. Li Yuan Sui Hanedanlığı'na karşı 30 bin kişilik ordusuyla ayaklandığı zaman, İşbara Kağan ona yardım ve destek için 500 süvari ve 2000 at gönderdi.³ Sonuçta, ayaklanması başarılı olan, Li Yuan M. S. 617'de kendisini kağan ilan ederek Tang/T'ang Hanedanlığı'nı kurmuş ve Chang-an şehrini başkent yapmıştı. Li Yuan (Tang Gao-zu) tahta oturduğu dönemde Göktürlere karşı saygıda kusur etmemiş, hatta İşbara Kağan'ın elçisini kendi tahtına oturtmuştu.⁴ Tang/T'ang Hanedanlığı'nın ilk yıllarında, Çin'deki bazı idari ve askeri unvanlar Göktürk kağanlarının onayını aldıktan sonra verilebilirdi.⁵ 757 ve 762'de Tang/T'ang Hanedanlığı'nın 330 bin kişilik ordusuna kumandanlık eden An Lu-shan ve Shi Si-ming adlı komutanlar Türk asıllıydı. Bu komutanlar çeşitli nedenlerle 757'de ve 762'de Tang/T'ang Hanedanlığı'na karşı isyan ettiklerinde, Çinlilerin yardımına yine Uygur Türkleri koşmuş ve isyanı bastırarak Tang/T'ang Hanedanlığı'nı korumuşlardı.

O dönemde Tang/T'ang Hanedanlığı'nın değişik bölgelerine yerleştirilen Uygur Türklerinin sayısı da yüz binleri bulmuştu. Binlerce Uygur Türk ailesi, başkent Chang-an'a yerleşmişti. Sui ve Tang hanedanları dönemindeki pek çok siyasi ve askeri faaliyetlerde Türklerin⁶ ve Çinlileşmiş Türklerin etkisi büyüktü⁷. Dolayısıyla Tang/T'ang Hanedanlığı'nın hükümdar sülalesinin nesebi de Türklerle karışmıştı⁸. Hanedanlık yönetiminde görev alan 369 vezirin 36'sı Türk asıllıydı. Zira Tang/T'ang iktidarı büyük ölçüde yabancıların kuvvetine dayanıyordu.⁹

Türklerin Tang/T'ang Hanedanlığı döneminde, Çinliler üzerindeki kültürel etkileri ise şaşırtıcı boyutlardaydı. Sinolog Edward Schafer'e göre, Türk kıyafetleri, Türk yemekleri ve Türk müziği Tang/T'ang Hanedanlığı toplumunda bir tutku hâline gelmişti. Özellikle Shen-yang ve Luo-yang Türk modasının en yaygın olduğu şehirlerarasındaydı. Toplumda Türk kıyafetleri taklit ediliyordu. Erkekler ve kadınlar sefere çıktıkları zaman, özellikle ata bindikleri zaman “Türk kalpağı” giyerlerdi. M. S. 7. yüzyılın ilk yarısında soylu hanımlar başörtüsü olan ceketleri seviyorlardı. Şapkası ve peçesi birlikte bulunan bu tür kıyafete o dönemde “mu-li” denirdi. Gerçekte bu, güneş ışığı ve yağmurdan koruyan şapkaya benzer bir kıyafet olup, yüz ve vücudun büyük bir kısmını örterdi. Bu, kibirli hanımların hem kimliğini saklamalarını sağlar hem de onları kaba insanların meraklı nazarından korurdu. M. S. 8. yüzyılın ilk yarısında, kadınlar başlarına Türk kalpağı giyer, hatta güzel makyajlı yüzlerini ortaya çıkarıyorlardı. Çin'deki erkekler ata binerken Türk erkekleri gibi kıyafet ve çizmeleri giyerek, sokaklarda kamçı çalıp at koşturuyorlardı. M. S. 8. yüzyılda saray hanımları arasında “Uygur saç modeli” yaygınlaşmıştı. Türk yaşam tarzını takip etme uğruna bazı soylular pek de rahat olmayan çadır hayatına katlanıyor, hatta şehir içine bile çadır kuruyorlardı. Şair Bai Ju-yi, kendi avlusuna iki gök çadırı kurdurmuştu. Misafirlerini çadırda ağırlar, onlara çadırın yararlarını anlatırdı. Şehirdeki çadırlarda ikamet edenlerin içerisinde en ünlülerden biri, Yüce İmparator Tang Tai-zong'un oğlu Li Cheng-qian idi. Veliht Cheng-qian gündelik yaşamın her alanında Türkleri taklit etmeye çalışırdı. O, sadece Türkçe konuşurdu Çince konuşmazdı. Üstelik sarayına resmi işlerin de yürütüldüğü gerçek bir gök çadırı kurdurmuştu. Kendisi de gerçek Türk kağanı gibi giyinir, çadırın önündeki kurt başlı bayrağın altında oturur, haşlanmış kuzu etlerini bıçağıyla sıyrarak yerdi. Ona hizmet eden köleler de Türk elbisesi giyerlerdi. O dönemde, Tang/T'ang Hanedanlığı'nın tebaası dışarıdan gelen yiyecekler arasında, en yaygın olarak değişik biçimlerdeki küçük “Türk Börekleri”ne düşkün idi. Bunların içerisinde susamlı “zheng-bing”(aralarına yağ sürülerek yapılan bir tür katlama börek) ile “jian-bing” Çinlilerin beğenisini kazanmıştı. O dönemde Türkçe konuşmak da popüler olmuştu. Tang/T'ang Hanedanlığı mensuplarından bazı kişiler Türkçe konuşuyorlardı, hatta o dönemde aydınlar arasında kullanılan “Türkçe-Çince Sözlük” bulunuyordu. Ayrıca Tang/T'ang Hanedanlığı'na ait bazı şiirlerde, Türk şarkılarının Tang şiiri üzerindeki etkileri de

³ Enver Baytur, *age*, s. 328.

⁴ Wang Xia-fu, *age*, s. 42.

⁵ Wang Xia-fu, *age*, s. 39.

⁶ Çin tarih kitaplarında geçen “Hu” veya “Hu-ren”, isimleri başta Türkler olmak üzere kuzey ve batıdaki Çinli olmayan milletler için kullanılmıştır. Dolayısıyla metinde geçen “Hu” veya “Hu-ren” teriminin “Türkler” olarak aktarılmasını sakıncalı görüyoruz.

⁷ Fei Xiao-tong, *Zhong-hua Min-zu Duo-yuan Yi-ti Ge-ju / The Pattern of Diversity in Unity of the Chinese Nation* (Çin Milletinin Çok Boyutlu Birliği), Merkezi Milletler Üniversitesi Yayınevi, Pekin 2003, s. 174.

⁸ Fei Xiao-tong, *age*, s. 174-175.

⁹ Fei Xiao-tong, *age*, s. 175.

görülüyordu. Tang/T'ang Hanedanlığı dönemindeki bu Türk modasından rahatsız olan bazı kişiler de vardı. Tang/T'ang Hanedanlığı fermanla Çinlilerin Türk taklitçiliğini yasaklamaya çalıştıysa da bir faydası olmamıştır.¹⁰

Tang/T'ang Hanedanlığı döneminde Türklerin Çin kültürünü etkileyen örf ve âdetlerinden biri kartal ve şahinle avlanma idi. Tang/T'ang Hanedanlığı imparatorlarından Tang Tai-zong ve Tang Xuan-zong kartalla avlanmaktan büyük zevk alıyorlardı.¹¹

Üzüm ve üzüm şarabı da Tang/T'ang Hanedanlığı döneminde Çinlilere intikal etmiş en önemli Türk ürünü idi. O dönemde Romalılar, Araplar ve Batı bölgesindeki (Türkistan'daki) Uygurlar, üzüm yetiştirme ve üzüm şarabı yapma konusunda usta idiler. Tang/T'ang Hanedanlığı Türkistan'ı (Çinlilere göre Batı bölgesi) istila ettikten sonra, Koçu devleti Tang/T'ang sarayına üzüm ve üzümden üretilmiş çeşitli ürünleri göndermeye başlamıştı. Şarap üretiminde kullanılan üzüm türü de bu dönemde Tang/T'ang Hanedanlığı'na getirilmişti. Bu üzüm, ünlü "Ma nai-zi" (at sütü) adı verilen üzümdür. Bu üzüm türü, M. S. 647 yılında, Türk yabgusu tarafından Tang/T'ang imparatoruna hediye edilmişti. Tang/T'ang Hanedanlığı'na Türkistan'dan sadece üzüm ve üzüm şarabı gelmemiş, aynı zamanda şarap üretim teknikleri de gelmiştir.¹²

Tang/T'ang Hanedanlığı döneminde, Türklerin Çinlilere öğrettikleri en önemli ekonomik sektörlerden biri pamukçuluktur. Doğu Türkistan'da M. S. 6. yüzyılda pamuk üretiliyordu. Koçu'da (Bugünkü Turfan Bölgesi) üretilen pamuk Tang/T'ang Hanedanlığı'nda ünlüydü. Koçulular pamuk eker, pamuktan ip yapar, kumaş dokur ve bunları Tang/T'ang Hanedanlığı'na götürüp satarlardı. Koçu'nun istila edilmesiyle, pamuk üretimi Tang/T'ang Hanedanlığı'nda da başlamıştır.¹³

M.S. 7. yüzyılın ortalarında, Tohri prensi Tang/T'ang Hanedanlığı sarayına iki adet özel "ma-nao kandil ağacı" hediye etmişti. "Ateş ağacı" da denen bu yapma ağaç, Tang/T'ang Hanedanlığı'nda en coşkuyla kutlanan yeni yıl bayramında kullanılıyordu. Üç gün süren bayramda her aile süslü kandiller asardı. Bu âdet, Batı bölgesinde eskiden beri kutlanan yeni yıl bayramından gelmişti. Koçu'daki Tang/T'ang dönemine ait resimlerde de bu manzara görülmektedir. M. S. 6. yüzyılda bu tür kutlama âdeti Çin'e ulaşmış, bayramın tarihi de yeni yıldan ayın on beşine, yani ayın dolduğu geceye alınmıştır.¹⁴

Ortaçağda, Çin'de altın sikke yoktu. M. S. 6. yüzyılda, Tang/T'ang Hanedanlığı'nda Türkistan bölgesinin, özellikle Kuça'nın altın ve gümüş sikkeleri rağbet görüyordu. M. S. 7. ve 8. yüzyılda, Türkistan'daki devletlerde bu tür altın ve gümüş sikkeler kullanılıyordu. İnsanların ellerinde Roma, Fars ve Bizans sikkeleri bulunuyordu. Koçu'da bulunan bir erkek cesedin ağzındaki gümüş sikke de bunu teyit etmektedir. Bu sikkenin bir yüzünde Ahura Mazda'nın, diğer yüzünde ise Halife Muaviye'nin adı bulunmaktadır. Bu sikkeler, o zamanlar Çinlilere çok ilginç geliyordu.¹⁵

Tang/T'ang Hanedanlığı döneminde, Türkistan'da müzik çok gelişmişti. Tang/T'ang Hanedanlığı sarayında Türkistan'dan davet edilen çok sayıda müzik ustası bulunuyordu. Dolayısıyla, o dönemde müzikte kullanılan nota sistemi de Çin'e Türkistan'dan girmişti.¹⁶ Yabancı müzisyenler, yani müzik icracıları, şarkıcılar, dansözler ve bunların getirdikleri çalgı aletlerinin Çin müziği üzerindeki etkisi çok büyük olmuştur. Çin'de Türkistan bölgesinin müziğine olan rağbet Sui hanedanlığı döneminde en üst seviyeye ulaşmış ve bu eğilim Tang/T'ang Hanedanlığı dönemine kadar devam etmişti.¹⁷

Tang/T'ang Hanedanlığı döneminde, Çin müziğini derinden etkileyen müzik Kuça müziği idi. Özellikle Kuça müziği içerisindeki "Tef Dansı Melodisi" çok seviliyordu. Kuça çalgı aletleri de Çinlilerce çok sevilmişti. Kuça müziğinde en önemli çalgı aletlerinden biri, "dört telli pipa" idi.

¹⁰ Edward Schafer, **Tang dai de wai-lai wen-ming** (Tang Döneminde Dışarıdan Gelen Medeniyet), Eserin orijinal adı: The Golden Peaches Of Samarkand - A Study Of Tang Exotics, (Çince'ye çeviren: Wu Yu-gui), Shanxi Shi-fan da-xue Chu-ban She (Shanxi Pedagoji Üniversitesi Yayınevi), 2005, s.55-57.

¹¹ Edward Schafer, **age**, s. 133.

¹² Edward Schafer, **age**, s. 193-194.

¹³ Edward Schafer, **age**, s. 264.

¹⁴ Edward Schafer, **age**, s. 319-320.

¹⁵ Edward Schafer, **age**, s. 317.

¹⁶ Edward Schafer, **age**, s. 344.

¹⁷ Edward Schafer, **age**, s. 82.

Tang/T'ang Hanedanlığı dönemi pop müziğindeki 28 oktav, “dört telli pipa”nın icra tekniği ve melodisi temelinde kurulmuştu. “Bili” ve “düz ney” Kuça müziğinde önemli yere sahipti. Dolayısıyla bu iki çalgı aleti de Tang/T'ang Hanedanlığı döneminde çok yaygındı. Ancak Kuça müziğinde, Çinlilerin en çok sevdiği gövdesi küçük, boyalı “keş davulu”¹⁸ idi. Tang/T'ang Hanedanlığı döneminde Kuça müziği ile Çin müziğinin sentezinden ortaya çıkmış olan “Xi-liang Müziği”, 8. ve 9. yüzyıl şairleri tarafından çok övülmüştür.¹⁹

Tang/T'ang Hanedanlığı döneminde kuzeylilerin müziği askeri müzik ile sınırlıydı. Boru, kös ve zil gibi çalgı aletleriyle icra edilen bu müzik insanı coşturduğu için saraydaki törenler ve zafer kutlamaları için uygundu.²⁰

Tang döneminde bazı müzikler Japonya'ya kadar ulaşmıştı. Bunların içerisinde, en ilginç olanı “Su-muz.”²¹ oyunudur. Bu kışın gelmesiyle icra edilen bir dans çeşididir. Bu dans, bir grup çıplak Türk ve Çinli genç tarafından icra edilirdi. Onlar yüzlerine maske takarak davul, pipa, kong-hou gibi çalgı aletlerinin eşliğinde zıplayarak dans ederler, birbirlerine soğuk su serperler, hatta yoldan geçenlere de su saçarlardı. Bu oyun, kaba görüldüğünden, M. S. 714 yılından itibaren Tang Xuan-zong tarafından fermanla yasaklanmıştır.²²

Tang/T'ang Hanedanlığı döneminde, sihirbazlık, ip can bazlığı, ateş yutma ve cüce oyunu gibi çeşitli oyunları oynayanlara “san-yue” (rakkas) denirdi. Türkistan ve Hindistan'dan gelen pek çok rakkas, Tang/T'ang Hanedanlığı'nın çeşitli bölgelerindeki şehirlerde bulunuyordu. Liang-zhou ve Luo-yang gibi yerlerdeki Mani tapınaklarında belirli günlerde sihirbazlık gösterisi yapılıyordu.²³

Çin'de deri ve kâğıttan yapılan gölge oyunları varsa da, iple kukla oynatma tekniği M. S. 7. yüzyılda Türkistan'dan gelmiştir.²⁴

Çinlilerin bugün de çok rağbet gösterdiği yeşim taşı Doğu Türkistan'ın Hoten bölgesinden temin edilmiştir. M. S. 8. yüzyılda, Tang imparatoru bir elçiyi Hoten'e gönderip yeşim taşından yapılmış çeşitli ürünler getirtmiştir.²⁵ Bilindiği gibi, İpek Yolu'ndan önce Doğu Türkistan ile Çin arasında “Yeşim Taşı Yolu” vardı. Hoten bölgesindeki Yorongkaş Deryasından (Yorong < Ürüng “ak, beyaz”. Kaş “süs taşı”) çıkan yeşim taşı Doğu ve Batı bölgelerine götürülüp satılıyordu. Bu taşın Çinliler için çok özel anlamı bulunmaktaydı.

B. Türklerin Yuan Hanedanlığı Döneminde (1279-1368)Çinliler ve Koreliler Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri

13. ve 14. yüzyıllar Türklerin Uzakdoğu'nun siyasi ve kültür hayatında çok önemli rol oynadıkları dönem olmuştur. Bunun için, sadece Türklerin Çin'de Moğolların kurdukları Yuan Hanedanlığı yönetiminde üstlendikleri görevlere ve kültür yaşamındaki faaliyetlere bakmak yeterlidir. Yuan Hanedanlığı döneminde Kubilay Han'ın baş veziri olan Lien Şi-şen, maliye bakanı olan Ahmet ve Sanga/Senge; din ve eğitimden sorumlu bakan Argun Salı, denizci İletmiş ve Ukmış, hekimlerden Yuçurıç, Sadımuş, Nezer; diyetsiyen Koskuy; Nesturi misyoneri ve elçi Rabban Sauma ve Markos, edebiyatçılardan Guan Yun-şı, Seydullah, Şue Ang-fu, Ma Zu-çang; tercümanlardan Arasang, Pracnaşırı ve Karunadas Uyгур Türklerinden idi.²⁶ Bunlar Yuan Hanedanlığı döneminde Çin'de siyasi, ekonomi, askeri ve kültürel alanda çok önemli rol oynamakla beraber Çin'deki imar faaliyetlerinde de çok

¹⁸ Keş davulu. Keş: Ülke adı.

¹⁹ Edward Schafer, *age*, s. 84.

²⁰ Edward Schafer, *age*, s. 84.

²¹ Bu terim Çince'de “Po-Hu-Qi-Han-Xi” (Türklerin su saçıp kış dileme oyunu) olarak geçmektedir. Oyunun içeriği “Su-muz” oyunu ile aynı olduğu için bu terimi “su-muz” olarak aktarılmıştır.

²² Edward Schafer, *age*, s. 86.

²³ Edward Schafer, *age*, s. 86.

²⁴ Edward Schafer, *age*, s. 86.

²⁵ Edward Schafer, *age*, s. 291.

²⁶ Geyretcan Osman, *Uygurlar Şerkte ve Ğerbte*, Şincang Helk Neşriyatı, Urumçi 2002, s. 110-162.

etkili olmuştur. Bugün Çinlilerce “Bei-jing” batılılarca “Pekin” olarak bilinen şehrin mimarları arasında Uygur Türkleri de bulunuyordu. Dolayısıyla Pekin’e Türkçe “Hanbalık” da denilmiştir. Koro krallığı 1270 yılında Yuan Hanedanlığı’nın hakimiyeti altına girince, Moğollarla birlikte Kore’ye çok sayıda Müslüman Türk gelmişti. Yuan Hanedanlığı’na tâbi Koryo Krallığı’nda çok önemli görevleri üstlenmiş olan Türkler, özellikle bürokrasi alanında üstün başarılar göstermişti. O dönemde Koryo sarayında görevli Uygur Samga bunlardan biriydi.

Samga hakkında, Koreli bilim adamı Hee Soo-lee’nin “İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğu’ya Yayılması.”²⁷ adlı kitabının “Müslüman (Hui-hui) Samga’nın Menşei ve Kore’deki Türk Toplumu” başlıklı bölümünde önemli bilgiler bulunmaktadır.

Dr. Hee Soo-lee’nin naklettiği bilgilere göre, Samga Koryo sarayında Chang Sun-ryong adıyla bilinmekteydi. Ona bu adı, Koryo kralı Ch’ung-yol vermişti. O bir Hui-hui (Müslüman) kökenliydi. Onun esas ismi Samga (bazen Senge, Sanga) olup, babası Kyong (Çince: Ch’ing) Kubilay Han (Shih-tsu)’ın katipliğini yapmıştı. Samga prenses Chekuk²⁸, un mabeyincisi olarak Koryo’ya gelmişti, mevkii hızla yükselerek Nang-chang unvanı²⁹, Chang-kun (General)³⁰, Son-mu general³¹, bölge komutanı, Doğu Fetih Bürosu başkomutanı, Bu-chi-mil-chik³² gibi görevleri üstlendi. 44 yaşında, yani 1298 yılında chom-ii-ch’om-ri³³ mevkiinde iken öldü. Samga’nın, yani Chang Sun-ryong’un kurduğu Dok-su Chang ailesinin şeceresi de bu bilgileri doğrulamaktadır. Şecereye göre, o 44 yaşında vefat ettiğinde, Yang, Ye ve Son adlı üç oğlu vardı.

Bu bilgilerden anlaşıldığına göre, Samga Koryo sarayında üst düzey görevler almış bir Uygur Türküydü. Koreli bir kadınla evlenmiş ve Kore toplumuyla kaynaşmıştır. Onun 25 kuşaktan torunları bugün Kore’nin orta bölgelerinde kalabalık bir cemaat hâlinde yaşamakta ve Dok-so Chang ailesi olarak bilinmektedir. Bu ailenin şeceresinde, Chang Sun-ryong’dan itibaren 25 nesil boyunca süregelen aile tarihi ayrıntılı biçimde muhafaza edilmiştir. Bu 25 neslin soy ağacı şöyledir:

1. Kurucusu: Sun-ryong, 2. Yang, 3. U-bin, 4. An-chi, 6. Maeng-hyong, 7. Hi-an, 8. İk, 9. Se-gol, 10. İn-pil, 11. Ki, 12. Sung-in, 13. Hong-chom, 14. Yop, 15. Hu-ch’ang, 16. Song-mun, 17. Chun, 18. Hyon-kın, 20. Hun, 21. Se-ch’on, 22. İi-chin, 23. Sun-hi, 24. Hak-su, 25. Kyong-ki

Ailenin Dok-su ailesi olarak bilinmesindeki sebep, Dok-su kasabasının kral Ch’ung-yol tarafından Chang Sun-ryong’a tımar olarak verilmesidir. Bu kasaba daha sonra P’ung-dok kasabası olarak değiştirilmiş, Dok-su Chang ailesi de P’ung-dok Chang olarak anılmıştır.

Kore’nin eski ve seçkin ailelerinden biri olan Dok-su Chang ailesi, Koryo ve Choson Hanedanları boyunca bakan, âlim, general, filozof ve şair gibi çok sayıda büyük adamlar yetiştirmiştir. Şimdi 12 kola ayrılarak büyük bir cemaat hâline gelen bu aile, Kore’nin daha ziyade orta eyaletlerinde oturmakla beraber, ülkenin dört tarafında dağınık şekilde yerleşmişlerdir. Başlıca yerleşim merkezleri de şunlardır:

P’yong-taek, Chin-ii, Pung-dok, Ham-ch’ong, Kua-Ch’on, A-san, Mun-kyong, Ye-san, Yong-İn, İn-ch’on kasabaları.

Bu aile 15. yüzyılda Choson hanedanlığı döneminde uygulanan asimilasyon politikası sonucunda kendi kimliğini kaybetmiştir. Şimdi Türk izlerini taşımayan bu aile kendi atalarının Arap olduğuna inanarak yaşamaktadır.³⁴

Yuan Hanedanlığı döneminde, Moğolların Kore ile olan diplomatik ilişkilerini yürüten Şie Sun (楔遜 : Xie Sun), Şie Çang-şou (楔長壽 : Xie Chang-shou) ve Şie Si (楔斯 : Xie Si) adındaki

²⁷ Hee-Soo Lee, **İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğu’ya Yayılması**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1988.

²⁸ Yüan imparatoru Kubilay Han ve karısı A-su-chen-k’o-tun’un kızı olup asıl Moğolca ismi Hudur kalımış idi. Koryo sarayının kraliçesi olan ilk Moğol prensesidir. Hee-Soo Lee, **age**, s. 136.

²⁹ Koryo sarayının 6. dereceli bir idari rütbesidir. Hee-Soo Lee, **age**, s. 136.

³⁰ Koryo sarayının 4. dereceli bir askeri rütbesidir. Hee-Soo Lee, **age**, s. 136.

³¹ Koryo sarayının askeri eğitimden sorumlu generali. Hee-Soo Lee, **age**, s. 136.

³² Yüan sarayının ikinci dereceli yüksek rütbesidir. Hee-Soo Lee, **age**, s. 136.

³³ Koryo sarayının ikinci dereceli nadir rütbesidir. Hee-Soo Lee, **age**, s. 136.

³⁴ Hee-Soo Lee, **age**, s. 145.

Türklerden de bahsetmek gerekir. Çin kaynaklarına göre bu zatlar Göktürk devletinin veziri Tonyukuk'un soyundan gelmektedirler. Uygur bilim adamı Geyretcan Osman'ın araştırmasına göre, Göktürk devleti yıkıldıktan sonra, Tonyukuk ve onun sülalesi Uygur devletinde de önemli görevler üstlenmiştir.³⁵ M. S. 840 yılında Uygur devleti yıkıldıktan sonra, Tonyukuk'un torunları Uygurlarla birlikte batıya göç etmişler ve Turfan'da kurulan İdikut Uygur devletinde de vezirlik görevine devam etmişlerdir. Yuan Hanedanlığı döneminde yaşayan yazar Ou Yang-xuan, "Xie soylular Uygurlardan olup, onların ataları Tonyukuk'tur" demektedir.³⁶ Onun "Koçulu Xie (Şie) Soyluların Biyografisi" adlı kitabına göre, Tonyukuk'un torunları Uygurların vezirleri olmuşlardır.³⁷ Yine Yuan Hanedanlığı dönemi yazarlarından Huang Jin "Wei Vilayetindeki Hanım Uygur Soyluların Mezar Taşı" (黃縉：魏郡夫人偉吾氏墓志銘) adlı eserinde, "Xie (Şie) soylular aslında Türklerin aristokrasisinden olup, T'ang Hanedanlığı'ndan itibaren Uygurların baş veziri olagelmüşlerdir. Onların ataları Tonyukuk'tur" diye belirtmiştir.³⁸ Tarih kaynaklarında, Tonyukuk'un torunlarından Keçipur adında bir zatın 13. yüzyılda İdikut devletinin veziri olduğu belirtilmektedir.³⁹ Buradan anlaşıldığına göre, Tonyukuk'un torunları bu görevi Yuan Hanedanlığı dönemine kadar kesintisiz sürdürmüşlerdir.

Yuan Hanedanlığı döneminde, İdikut Uygur devletine mensup pek çok siyasetçi, ekonomist, diplomat, tercüman ve teknisyenin Hanbalık'ta (Bugünkü Pekin) görevlendirildiğini yukarıda dile getirmiştik. Tonyukuk'un torunları da Hanbalık'ta görev alanlar arasında bulunmaktadır. Ancak Tonyukuk'un torunları, Hanbalık'ta; Çin kültürünün etkisiyle Çince soyad kullanmaya başlamışlar. Bunlar kendilerine "Xie" (Şie) kelimesini soyad olarak seçmişlerdir. "Xie" (Şie) ise "Selenga nehri"nin Çince transkripsiyonu olan "Xie-lien-jie-he" (楔鞏杰河) isminin ilk hecesidir. Tonyukuk'un torunları Çince "Xie" (Şie) soyadını aldıktan sonra, onlara "Xie soylular" ya da "Selengalılar" denmiştir.⁴⁰ Daha önce bahsettiğimiz Samga/ Senge adının da "Selenge" den gelmiş olması mümkündür. Tonyukuk'un torunlarının 13. yüzyılda bile Türklüğün kutsal mekânlarından biri olan Selenga'yı soyad olarak kullanmaları, onların vatan sevgisini, vatana bağlılığını ve Türklük şuurunun ne denli yüksek olduğunu göstermektedir.

Xie soyluların bir kısmı Yuan Hanedanlığı döneminde Kore'ye gitmiş ve Kore'de önemli görevler üstlenmişlerdir. Bunlardan Xie Ji-du'nun oğlu Xie Sun 1359 yılında çocuklarıyla birlikte Kore'ye gidip Song-jing (松京) şehrine yerleşmiş, Ağustos 1360 yılında ona "Koço beyi" unvanı verilmiş. Daha sonra "Fu-yuan beyi" namı da verilerek Kore'de önemli imtiyazlara sahip olmuştur. O, Kasım 1360 yılında 42 yaşında vefat ettiği zaman geride Chang-shou, Yan-shou, Fu-shou, Qing-shou ve Qian-shou adında beş oğlu ve üç kızı kalmıştı.⁴¹ Xie Sun'un büyük oğlu Xie Chang-shou (1341-1399), Kore'de Xin-yu (Şinyu) kral iken vezirlik yapmıştır.⁴² 1388 yılında, Kore generali Li Qing-gui askeri darbe yaparak kralı devirdiği zaman, Xie Chang-shou kralın veliahtları arasında arabuluculuk yapmış, bu olaydan sonra, o daha önemli işlerden sorumlu vezir olarak görev almıştır.⁴³ Xie Chang-shou 1370, 1387, 1388, 1391, 1396, 1398 yıllarında Kore krallığı tarafından Çin'e elçi olarak gönderilmiştir.⁴⁴ 1394 yılında ayrıca Tercümanlar Dairesi'nin başkanı olan Xie Chang-shou 1399 yılında 59 yaşındayken vefat etmiştir. Xie sülalesinden Xie Si de önemli bir devlet adamı idi. O, Yuan Hanedanlığı sona erdikten sonra Ming Hanedanlığı yönetimini kabul etmiş, 1368 ve 1369 yıllarında, Ming Hanedanlığı tarafından Kore'ye elçi olarak gönderilmiştir.⁴⁵

³⁵ Geyretcan Osman, **age**, s. 168.

³⁶ Geyretcan Osman, **age**, s. 172.

³⁷ Geyretcan Osman, **age**, s. 169.

³⁸ Geyretcan Osman, **age**, s. 172.

³⁹ Geyretcan Osman, **age**, s. 170.

⁴⁰ Geyretcan Osman, **age**, s. 170-171.

⁴¹ Geyretcan Osman, **age**, s. 176.

⁴² Geyretcan Osman, **age**, s. 178.

⁴³ Geyretcan Osman, **age**, s. 179.

⁴⁴ Geyretcan Osman, **age**, s. 180-181.

⁴⁵ Geyretcan Osman, **age**, s. 183.

Kore'ye giden Türkler, sadece Kore'nin siyasi yaşamına değil, edebiyat ve kültür yaşamına da renk katmış, Kore kültürünün zenginleşmesine vesile olmuşlardır.

Xie Sun ve onun oğlu Xie Chang-shou önemli devlet adamı olmanın yanı sıra, Kore edebiyat tarihinde çok önemli yeri olan şairlerdendi. Xie Sun'un Çin'de ve Kore'de yazdığı 700'den fazla şiiri bulunmuştur. Bu şiirler Kore'de toplanıp "Yeni Zikir-name Hatıraları" (近思齋逸稿) adıyla basılmıştır. Bu şiirler, sonraki çeşitli şiir antolojilerinde yer almıştır.⁴⁶ Xie Chang-shou da aynı zamanda bir şairdir. "Qi Şiirleri" (其雅), "Qingqiu Manzaralarıyla İlgili Şiirler" (青丘風雅) adlı şiir antolojilerinde, ona ait 10 bentlik şiir bulunmuştur.⁴⁷ "Söğüt Dalları", "Bahar İntibaları", "Olaylar", "Balıkçı Dede", "Bahar Endişeleri" başlıklı şiirler ona aittir.⁴⁸

Çinilerce Hu-yue denilen Orta Asya müziği, Kore'de Ho-ak olarak bilinmekteydi. Orta Asya müziğinin Kore'ye girmesiyle Kore müziği de bu müzik ve müzik aletlerinden etkilenmişti. Ho-mu denilen Orta Asya dansı ve Ho-ka denilen Orta Asya şarkısı Korelilerce icra ediliyordu.⁴⁹ 14. yüzyılda, Ho-chok denilen Orta Asya çalgısının da Kore'de çalınmakta olduğunu Dr. Hee Soo-Lee'den öğreniyoruz.⁵⁰

Bunların dışında, Orta Asya'da üretilen kavun, karpuz, üzüm ve pamuk gibi zirai ürünler de Türklerin etkisiyle Kore'de yetiştirilmeye başlamıştır.⁵¹

Hatta ham kristalden yapılan gözlük de Orta Asya'dan gelen Türklerden öğrenilmiş. Kristal gözlük 14. yüzyılda önce Çin'de kullanılmaya başlamış ve sonra da Kore'de yapılmaya başlamıştır.⁵²

Bunların dışında şehriye ve hamur tatlısı gibi tatlı türleri de Türklerle birlikte Kore'ye girmiştir.⁵³

13. yüzyılın ikinci yarısından 14. yüzyılın ortalarına kadar, Kore'de Uygur yazısı ve Uygur dilinin kullanımı çok yaygınlaşmış ve gayr-i resmi bir saray dili hâline gelmiştir.⁵⁴ 15. yüzyılda bile, Uygurca Kore'de çok önemli bir yabancı dil konumundaydı.⁵⁵ Kore'de yaşayan Uygurlar bu avantajından faydalanarak öğretim üyesi ve tercüman olarak çalışıyorlardı.⁵⁶

Sonuç itibariyle, Çin ve Kore gibi Uzakdoğu ülkelerindeki siyasi ve kültürel oluşumda ve bu alanlardaki gelişmelerde Türkler hiç de inkar edilemeyecek kadar önemli rol oynamışlardır. Günümüzde belirgin bir şekilde hissedilen Türk ve Uzakdoğu kültüründeki bazı benzerlik ve yakınlıklar yukarıda belirtmeye çalıştığımız hususlarla alakalıdır.

⁴⁶ Geyretcan Osman, **age**, s. 177.

⁴⁷ Geyretcan Osman, **age**, s. 180.

⁴⁸ Geyretcan Osman, **age**, s. 180.

⁴⁹ Hee-Soo Lee, **age**, s. 173.

⁵⁰ Hee-Soo Lee, **age**, s. 173.

⁵¹ Hee-Soo Lee, **age**, s. 174.

⁵² Hee-Soo Lee, **age**, s. 174.

⁵³ Hee-Soo Lee, **age**, s. 174.

⁵⁴ Hee-Soo Lee, **age**, s. 175.

⁵⁵ Hee-Soo Lee, **age**, s. 176.

⁵⁶ Hee-Soo Lee, **age**, s. 176.